

La singularitat del celler de l'Espluga de Francolí

JOSEP M. VALLÉS I MARTÍ
Historiador

"Pere Domènech i Roura va ser pioner en la construcció de cellers d'autor a Catalunya. Amb la construcció del celler de l'Espluga de Francolí, va utilitzar un sistema constructiu inèdit per a aquest tipus d'edificis: arcs diafragmàtics ogivals construïts amb formigó. Aquest edifici va marcar un punt d'inflexió en la concepció de l'arquitectura."

Així ho explica Montserrat Cucurella i Jorba en la seva tesi doctoral sobre els cellers de Pere Domènech i Roura. Des del punt de vista arquitectònic, es consideren celler d'autor aquells edificis projectats i dirigits per arquitectes com Pere Domènech Roura, Claudi Duran i Ventosa, Cèsar Martinell i Brúnel i Josep M. Vives i Castellet. Per contra, hi ha a Catalunya una sèrie de cellers cooperatius, obra d'arquitectes desconeguts o de mestres d'obres experimentats, que queden com a edificis d'autoria anònima.

Domènech i Roura, amb la sorprenent utilització de dovelles de formigó en el celler del Sindicat Agrícola de l'Espluga de Francolí, respon a la solució de dos problemes que dificultaven l'obra, per tenir-la enllestida per a la collita de 1913 com volia la junta directiva i personalment Josep M. Rendé i Ventosa.

Pere Domènech i Roura va néixer a Barcelona el 1881. Era el segon fill de Lluís Domènech i Muntaner. El 1904 obtingué el títol d'arquitecte a l'Escola d'Agricultura de la Ciutat Comtal. Tot seguit va començar a col·laborar amb el seu pare: Casa Lleó Morera, Palau de la Música, Casa Fuster, etc. Un dels projectes que el pare va encomanar al seu fill Pere fou el pavelló de primera classe de l'Institut Pere Mata de Reus, el 1906. El fet de treballar a l'ombra del pare Lluís Domènech segurament és la causa que la seva obra personal fos poc coneguda i fins i tot l'autoria del Celler de l'Espluga de Francolí s'atribuís al pare o almenys el projecte inicial, cosa que no té cap mena de suport documental. Aquesta relació amb la capital del Baix Camp el portà a recomanar Pau Bartolí com a mestre de la seva confiança per aixecar el celler de l'Espluga.

EL CELLER DE L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

Les tres naus del celler de l'Espluga de Francolí, conegut com el celler de baix.

A la pàgina anterior: detall de la construcció del celler on s'aprecien els pilars i els arcs formers fets amb maó massís, i l'encaix de les peces de ciment formigonat dels arcs diafragmàtics.

Fotografies: Elena Milà.

EL CELLER DE L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

Detall dels arcs i pilars del celler de Sarral (1914) i de Vila-seca (1919) que, com el de l'Espluga (1913) foren projectats per Pere Domènech i Roura.

Fotografies: arxiu Cultura i Paisatge.

Josep M. Rendé va fundar el Sindicat Agrícola i Caixa Rural de l'Espluga de Francolí el 1905. La biografia de l'apòstol de la pagesia catalana mereix un comentari. Nasqué a l'Espluga el 1877 en una família benestant, originària de Cabra, per part de la mare, on ell moriria el 1925. De ben jove destacà com a activista cultural a la seva vila. Fundà el grup de teatre El Niu Tranquil. És considerat el gran promotor del moviment cooperativista. Fou cridat pel president de la Mancomunitat de Catalunya, Josep Puig i Cadafalch, el novembre de 1919 per dirigir l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat; redactà el Pla Comarcal d'Organització Agrícola de Catalunya, on propugnava la unió dels sindicats en federacions comarcals. La seva obra escrita i publicada ens acosta a una idea reformista com a tercera via entre els sindicats promoguts per l'esquerra i els catòlics creats sota els auspicis de l'església.

LA CONSTRUCCIÓ DEL CELLER

La Secció de Viticultura del Sindicat Agrícola de l'Espluga de Francolí fou creada durant el 1912 i es decidí la construcció d'un celler cooperatiu el desembre d'aquell any. Després de les gestions per decidir un projecte s'optà pel de Pere Domènech i Roura. El mes d'abril de 1913 s'havia enllestit l'explanació del terreny. El celler havia d'estar operatiu el setembre per elaborar-hi els primers vins. Pere Domènech no disposava de models anteriors per a la construcció de cellers. L'únic referent proper que

tenia era el model del celler de la Societat de Barberà de Conca (1901) que, alhora, s'inspirava en els cellers francesos. La Mancomunitat encara no havia iniciat la seva empremta en aquesta mena de construccions que després van seguir amb Cèsar Martinell i altres. Calia innovar en l'arquitectura d'aquests edificis industrials tecnològicament complexos, els mateixos que, en pocs anys, van marcar un estil que s'imposaria: les catedrals del vi. El Celler de l'Espluga serví de model a l'equip d'arquitectes de la Mancomunitat que dirigia Jeroni Martorell, quan s'inicià la campanya de promoció d'aquests edificis cooperatius per a l'elaboració de vi en comú als pobles amb important producció vinícola.

S'encarregà l'obra a Pau Bartolí, de Reus, que ja havia col·laborat amb Lluís Domènech i Montaner a les obres del Pere Mata i de la Casa Navàs; era ben conegut de Pau Font de Rubinat, també de Reus, i aquest darrer també era prou coneixedor dels cellers francesos. En les construccions dels cellers –l'Espluga de Francolí (1913), Sarral (1914) i Vila-seca (1919)–, Pere Domènech i Roura no utilitza les encavallades de fusta, tradicional en l'arquitectura industrial de l'època, sinó que fa servir arcs diafragmàtics, arcs formers i pilars fets de maó, cosa que dona un aire nou a l'arquitectura.

Un dels problemes que dificultà la construcció del celler era que no es trobaven prou paletes. La Canadenca, companyia productora d'electricitat

que havia d'anar substituint les fàbriques locals d'energia, s'emportava tota la mà d'obra. S'oferia als treballadors 5 pessetes o 5 i mitja i la vida. Fins i tot, els paletes locals preferien anar a treballar a Barcelona per La Canadenca. El 14 de maig de 1913, amb les obres ja iniciades, Domènech manifestava per carta a Rendé la dificultat per trobar homes que volguessin anar a treballar a l'Espluga de Francolí.

D'altra banda, no hi havia, a les bòbiles de les comarques veïnes, prou producció de maó massís per a les necessitats d'una obra d'aquelles dimensions. Fer la fabricació de maons a Reus, resultava més car i això dificultava poder mantenir el pressupost elaborat inicialment.

Domènech i Bartolí van idear la construcció de dovelles formigonades a la mateixa obra. No hi ha constància de la tècnica, ni de l'armat, ni de com ho feien per ajuntar-les amb les filades de maó i conformar l'arc; caldrà fer-ne un estudi a banda. Aquesta tecnologia els permetia, d'una banda, estalviar maons i, de l'altra, mà d'obra, els dos problemes principals als quals s'enfrontava l'arquitecte.

La tècnica resultava innovadora, moderna i tecnològicament avançada. Els arcs estan alleugerits

per semiarcs formats amb maó massís i filades de rajoles. Els arcs formers són ogivals d'influència gòtica amb arcs de descàrrega i contraforts i faciliten la separació de les naus. Es recolzen sobre bases cruciformes. Alternant el formigó i el maó, els arcs del Celler de l'Espluga de Francolí mostren una singularitat única en la utilització de nous materials en arquitectura. Amb el formigó, els pinyons dels arcs donaven l'aspecte que l'arquitecte pretenia en esveltesa i resistència alhora.

La dificultat de trobar mà d'obra i la manca de maó massís, unides a les dificultats econòmiques i financeres del moment, dugueren Domènech i Roura a desenvolupar aquesta mena de dovelles de formigó entre maó massís, que només podeu contemplar al Celler de l'Espluga de Francolí.

Des del punt de vista estilístic, Pere Domènech i Roura s'inicia al Celler de l'Espluga en l'estil modernista que havia proliferat en les obres del seu pare, en les quals Pere havia col·laborat a bastament per la tipologia d'arcs, la geometria d'obertures i els detalls ornamentals, i pels materials emprats: maó vist, pedra, ceràmica vidriada, però el més destacable del Celler de l'Espluga de Francolí és el ciment formigonat. ■

EL CELLER DE L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

Arcs diafragmàtics fets amb peces de ciment formigonat, únics a l'arquitectura dels cellers noucentistes.

Fotografia: Elena Milà.